

«Покрий нас чесним Твоїм покровом і избави нас від усякого зла...»

14 березня 1990-го на центральному майдані Запоріжжя пройшли перші збори активістів, які згодом заснували «Організацію солдатських матерів України» — фундацію, що завзято боролася із владою за повернення синів з «гарячих» точок СРСР на батьківщину

З початком горбачовської перебудови у Радянському Союзі армія почала швидко втрачати свій колишній авторитет і повагу в суспільстві. Виконуючи волю ЦК КПРС, Міністерство оборони СРСР взялося активно використовувати глибоко уражені «дідівщиною», «земляцтвом» і корупцією військові підрозділи «непереможної і легендарної» радянської армії для придушення демократичних перетворень у союзних республіках та розв'язання національних конфліктів (Тбілісі, Нагірний Карабах, Баку, Південна Осетія, Прибалтика). Тисячі солдатів і офіцерів, громадян Української РСР, було перетворено із захисників на «держиморд» для інших народів...

Українське суспільство, раз по раз отримуючи з «гарячих точок» скупі фронтові новини і цинкові труни з тілами синів-солдатів, пригнічено мовчало...

І першими, хто наважився сказати режимові своє рішуче «ні», була «Організація солдатських матерів України». Про неї на початку 90-х чув кожен військовослужбовець. Проте мало кому відомо, що ця впливова громадська організація була заснована у Запоріжжі членами тамтешнього комітету солдатських матерів. Іскринка, яку викресали мужні серця солдатських матерів, згодом призвела до вибуху, який підірвав основи радянської імперії. Та про все по порядку...

Із спогадів Ніни Гринь, заступника голови Запорізького комітету солдатських матерів:

«На зібрання матерів я вперше потрапила у кінці лютого 1990 року. Тоді мій син служив у Закавказзі, а я дуже хвилювалась за його долю. Хтось із знайомих жінок якось розповів мені, що в місті переховується четверо солдатів-втікачів звідти. Матері намагаються врятувати синів від «дідівщини», а допомагають жінкам у цьому газетярі з «Комсомольця Запоріжжя». Через «бабське радіо» я дізналась, де і коли гуртуються матері. На зустрічі я познайомилась з Людмилою Трухмановою, Маргаритою Донець, Лідією Балагурою та Іриною Кирюхіною, дружиною одного з солдатів-втікачів...

А через три тижні на центральному майдані Запоріжжя сталася подія, яка визначила подальшу долю солдатських матерів і українського війська на десятки років...»

Із спогадів Ганни Воробійової, заступника голови Запорізького комітету солдатських матерів:

«Чотирнадцятого березня на площі Жовтневій (нинішня Фестивальна) зібралися батьки солдатів-втікачів, гурток жінок, чії сини та рідні служили у Закавказькому військовому окрузі, та матері загиблих солдатів строкової служби. Жінки тихо перемовлялися. Дехто плакав...

Одна з жінок явила на світ приховану на грудях іконку. Хрестились... Хтось зашептів: «Покрий нас чесним Твоїм покровом і избави нас від усякого зла...» Відтоді Мати з маленьким Сином на руках стала символом і покровителькою боротьби солдатських матерів за долю синів і за Українське військо...

До відкриття першого з'їзду «Організації солдатських матерів України» залишалось рівно чотири місяці. До прийняття Постанови Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» та «Акту проголошення незалежності України» — один рік, п'ять місяців і 10 днів. До прийняття Закону України «Про Збройні Сили України» — один рік, 8 місяців і 22 дні.

Людмила Трухманова разом з ма-терями рятувала від «дідівщини» солдатів-втікачів і... готувала документи для офіційної реєстрації Комітету солдатських матерів.

У квітні всі необхідні для реєстрації довідки були готові. Людмила Трухманова віднесла документи у виконком Запорізької міської ради. Однак, довідавшись про це, політпрацівники Запорізького гарнізону і функціонери міського комітету партії оскаженіли...

Людмила Дмитрівна затято боролась, як могла. Без грошей і впливових покровителів. Вистояла. Підтримали тодішні депутати Запорізької міської та обласної рад

Борис Козіброда, Сергій Горбачов, Андрій Матвійчук, власний кореспондент газети «Молодь України» Олександр Михайлюта.

31 травня 1990 року виконком Запорізької міської ради народних депутатів ухвалив рішення про реєстрацію Запорізького комітету солдатських матерів і його Статуту.

До відкриття першого з'їзду «Організації солдатських матерів України» залишався один місяць і 14 днів. До прийняття Постанови Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» і «Акту проголошення незалежності України» — один рік, два місяці і 24 дні. До прийняття Закону України «Про Збройні Сили України» — один рік, 6 місяців і 6 днів.

Доки Людмила Трухманова боролась за визнання офіційною владою, відбулося масове дезертирство з лав Радянської армії естонців і литовців.

Міністр оборони Радянського Союзу Дмитро Язов терміново видав наказ — за будь-яку ціну повертати дезертирів у свої частини. Військова прокуратура почала відкриті полювання за втікачами по всій Україні. Українське суспільство, раз по раз оглядаючись на Москву, німувало...

А між тим Людмилу Трухманову і членів Запорізького комітету «люди в цивільному» та військова прокуратура місцевого гарнізону почали активно звинувачувати у... розвалі Радянської армії!

— Якщо не підніmemo всю Україну, нас задавлять, — сказала на черговому засіданні комітету Людмила Дмитрівна. І купка комітетчиків, під покровом Божої Матері, взялася готувати Всеукраїнський збір солдатських матерів. Без грошей, попри шалений спротив військових і партійних функціонерів, за гострим, як зойк, покликом материнського серця: «А буде син, і буде мати...».

14 липня 1990 року у Запоріжжі відкрився Всеукраїнський форум солдатських матерів. Наперекір усім тим, хто гальмував його проведення, 210 учасників з 12 областей республіки, зібралися в місті на березі Дніпра, щоб поділитися материнським горем і категорично вимагати від Верховної Ради і

Ради Міністрів УРСР прийняття рішення про негайне повернення синів-солдатів в Україну. Про відродження Української Національної армії, армії — захисниці. Про значимість події ніхто з жінок не думав, боролися за долю синів і за Україну...

«Наші діти не повинні бути жандармами для інших народів Радянського Союзу! Прокидайтесь, жінки! Боріться за своїх синів, — звернулися учасники Форуму до всіх матерів України. — Вище матері нікого не повинно бути!»

У Покровській православній церкві Запоріжжя поіменно згадали всіх вбитих, замучених і закатованих у радянській армії синів, і вперше відкрито провели панахиду «по воїнах загиблих при виконанні службових обов'язків у мирний час...»

3 1986 по 1990 роки в радянській армії загинуло 59 юнаків Запоріжжя, десятеро з них, не витримавши знущань, покінчили життя самогубством.

Попри труднощі, Форум солдатських матерів у Запоріжжі відбувся. І поголос про нього покотився по всій Україні та далеко за її межі. І почали поставати по великих і малих містах України комітети солдатських матерів. Не міністри і генерали взялися рятувати синів-солдатів та розбудовувати українську Національну армію, а громада, піднята на боротьбу жінками із Запорізького комітету солдатських матерів.

Зі спогадів Ніни Гринь, заступника голови Запорізького комітету солдатських матерів, члена оргкомітету Форуму:

«Під час реєстрації ми роздавали учасникам підготовлений за участю депутата Верховної Ради Української РСР Сергія Соболева, журналістів Олександра Михайлюти та Олександра Кривошия проект Резолюції Форуму, Звернення до матерів України та ще Декларацію про підконтрольність військової служби. Дехто з жінок-делегаток, особливо тих, що приїхали із Західної України, читаючи наші документи цілували синьо-жовтий прапор, який привезли з собою, і плакали...»

В президію Форуму тоді обрали Людмилу Трухманову, Жанну Яковлеву, Ганну Чубар, Олену Шевцову — від Запоріжжя. А також Людмилу Дуду із Тернополя та Євгенію Парфань з Івано-Франківська.

Із виступу на Форумі Людмили Трухманової:

«Форум наш екстрений, чекати більше не можна. Прокидайтесь, жінки, ставайте стіною. Чоловіки зайняті політикою. Доля дітей в руках матерів. Чим звинили ми, матері, що змушені страждати, чекаючи — живим чи мертвим зустрінемо свого сина? Ми звинили тим, що у нас сини, а не доньки? За моїми підрахунками, з 1986-го по 1990 рік в Радянській армії загинуло 59 запоріжців, з них десятеро покінчили життя самогубством, не витримавши знущань. На сьогодні шестеро запоріжців дезертирували. Так, вони дезертири. А що було б з ними, якби вони там залишились? Ми боремось за цих хлопців і будемо рятувати інших. А що чекає на матір, яка втратила єдиного сина? Будинок для престарілих?..»

Із виступу Людмили Дуди, Тернопіль:

ни повертаються до рідних осель, замість синів. Матері Тернопільщини за відродження української армії. За наймане і професійне війсьсько. За повернення дітей на святу українську землю. І дай Боже волю Україні та її народів!»

Із виступу Любові Буканової, Бердянськ Запорізької області:

«Ми вимагаємо терміново вивести наших дітей із «гарячих точок» Радянського Союзу до вересня.

Мій син служить у Вірменії. Нещодавно він прислав листа: «Мамо, відсвяткував свій день народження. Грошей у мене не було зовсім, відібрали «діди», так хлопці зібрали у кого скільки було, по 10, 20 копійок, купили тістечок». Як це читати матері, котра надіслала грошовий переказ і

тація їх громадянами України змогла б вирішити величезну кількість проблем, пов'язаних з конфліктами на ґрунті міжнаціональних стосунків. Саме тому я хочу коротко ознайомити вас з проектом резолюції, який підготувала група народних депутатів.

«Резолюція першої сесії Верховної Ради УРСР 12-го скликання.

Верховна Рада Української РСР, розглянувши листи та звернення батьків і матерів воїнів Радянської армії, що проходять дійсну військову службу в союзних республіках Закавказзя і Середньої Азії, зокрема у внутрішніх військах, вважає недопустимим використання новобранців збройних сил СРСР у розв'язанні міжнаціональних конфліктів. Такі конфлікти повинні вирішуватись не шляхом застосування військової сили, а політичними методами.

Верховна Рада УРСР звертається до Союзного уряду і Міністерства оборони Союзу з вимогою відмінити встановлену поза умовами Союзного договору практику проходження дійсної військової служби громадянами Української РСР в інших союзних республіках, насамперед, в регіонах Закавказзя та Середньої Азії, де тривають міжнаціональні конфлікти, і в зв'язку з чим всесоюзне військове відомство здійснює ескалацію збройної сили.

Неприпустимою є державна політика, що являє собою небезпеку створення в межах Союзу взаємовідносин між армією і місцевим населенням, аналогічну тим, що розгорнулися в Афганістані і призвели до загибелі та каліцтва десятків тисяч солдатів і офіцерів.

Засуджений Верховною Радою СРСР широкомасштабний злочин проти нашого і афганського народів не повинен повторитися на Радянській землі. Верховна Рада Української РСР ставить перед Союзним урядом і Міністерством Оборони СРСР вимогу про повернення всіх громадян України із Союзних Республік Закавказзя і Середньої Азії для проходження їх дійсної військової служби на території України.

Дружба народів не може зміцнюватися силою зброї і кров'ю юних громадян України, Росії, Білорусії чи будь якої іншої Союзної республіки-держави.

Міністр оборони СРСР Язов видав наказ — повернути дезертирів у частини, а військовій прокуратурі розпочати «полювання» за втікачами.

«Щоб захистити себе і синів потрібно вибороти свободу. Споконвіку українська армія, а це і запорозькі козаки, і січові стрільці, і воїни УПА, була захисницею, а не агресором. А наших синів роблять окупантами, посилаючи в «гарячі точки» для придушення демократичних сил. Заради чого, скажіть, гинуть вони у Вірменії, Азербайджані, Грузії? Заради амбіцій Москви. Настала нагальна потреба створення республіканської армії. Московщина закабалила нас, забравши мову, релігію, звичаї, примусила стати на коліна.

Радянські закони не захищають солдата. А тому й досі цинкові тру-

посилку синові ще до дня народження?»

Із виступу Сергія Соболева, депутата Верховної Ради УРСР:

«Дорогі жінки! Той факт, що ви самі, а не офіційна влада, об'єдналися, щоб захистити своїх дітей, переконливо свідчить про те, що ви вже займаєтесь активною політичною діяльністю. Сьогоднішній Форум лише підтверджує цей факт. Ви боретесь за своїх синів і за майбутнє України. З чого потрібно почати? Необхідно ламати стару систему, яка довела армію і нашу країну до жалюгідного стану. Поза всяким сумнівом, створення Збройних Сил України і комплек-

Авторитет армії, обороноздатність нашої багатонаціональної країни піднімуться і виростуть, якщо армія надалі не буде втягуватися у вирішення неприцільних і суспільно-політичних функцій».

Мені хотілось аби ви, матері, підтримали цю резолюцію, оскільки Президія Верховної Ради вже близько двох тижнів відкладає її прийняття».

Із виступу Зінаїди Сугак, Дніпропетровська область:

«Я сама виховувала сина. З останніх сил старалася. Забрали його в армію. Відправили в Казахстан. Били його дуже, знущалися. Він втік з частини. Тепер міліція розшукує його. Судить хочуть, а за що? Що рятує своє життя? Хай дезертир, але живий. Два тижні не знаю де син, заганяли його. Коли останній раз бачились, сказав мені: «Повішусь, але так служити не буду» Одна надія на ваш Форум. Поможіть люди! Сил немає. І душі вже немає. Це ж моя єдина дитина».

Із виступу Лідії Балагури, Запоріжжя:

«Я вважаю, що керівництво Радянського Союзу винне у смертях наших синів. З його відома послали військові з'єднання у Тбілісі, Карабах, Вірменію, Прибалтику. Воно не має морального права нами керувати! Я — за його відставку».

Не допустимо за межі України наших синів в осінній призов. Треба боротися за створення своєї армії і нехай у ній наші діти служать».

Із виступу Володимира Романчука, депутата Верховної Ради УРСР:

«Верховна Рада прекрасно розуміє, що внутрішні війська повинні служити на території України, це обов'язково. Ми розуміємо, що всі війська, які ми будемо мати, повинні бути професійними. Отоді можна буде навести лад в казармах. Я думаю ми для цього повинні знайти час і можливості. Якою б дорогою не була б для нас професійна армія, але діти наші для нас ще дорожчі...»

Із виступу Євгенія Парфань, Івано-Франківськ:

«Матері України! Боріться за своїх дітей. За що матері Закавказзя і Прибалтики наших дітей називають окупантами? Бо так хочеться Москві! Я перегризу зубами найміцніше залізо, аби мій син не пішов в армію окупантів. Він не хоче бути окупантом».

Боріться же за свою українську армію. Хай служать діти Україні. До першого серпня уряд наш має відкликати наших синів на територію республіки. Чуєте? До першого серпня!

У разі незгоди ми звернемося за допомогою до Організації Об'єднаних Націй. Не допоможе — будемо пікетувати військові частини разом з сім'ями».

Із виступу Олени Шевцової, Запоріжжя:

«Жінки, «будбат» — це інша колонія. Потрібно якнайшвидше ліквідувати їх, всі без винятку. Армія не повинна бути дармовою робочою силою для генералів».

Із телеграми на адресу Форуму:

«Вимагаємо негайного повернення синів в Україну. Підтримуємо ваш Форум. Група матерів з Кіровограду».

Із виступу Олександра Ломаченкова, військового прокурора

«Чому наші сини стали агресорами для матерів Азербайджану, Вірменії, Прибалтики?.. Адже українці ніколи не захоплювали чужих територій».

Запорізького гарнізону, підполковника:

«Форум дуже однобокий. В армії є не тільки негативне, але й позитивне. А ви цього не бачите. Емоції перемогли розум. Форум матерів не повинен мати політичного забарвлення. А що в залі? Ви подивіться, он жовто-блакитний прапор, до чого він тут? Наші солдати визнають лише червоний».

Вигуки із зали:

«Неправда! Це прапор української армії! Не чіпайте! Ганьба!..»

Із виступу Марії Ткач, Ужгород:

«Ми не повинні мати армію завоєвників і убивць. Хай буде армія захисниці. Я не маю більше сина. А він був у мене єдиним, бо лікарі забороняли народжувати. Та я народила, бо я жінка, і хотіла бути матір'ю...»

За півроку до звільнення його вбили, закатували прапорщики і офіцери з патрульної команди у місті Благовіщенську. Після вбивства сина оббрехали».

Боріться за своїх живих синів, матері! Благаю вас, боріться!»

14 липня 1990 року у Запоріжжі на Форумі солдатських матерів було ухвалено Резолюцію, Звернен-

ня матерів до воїнів строкової служби усіх округів і флотів та Декларацію про підконтрольність військової служби в Україні. Вперше в історії українського народу солдатські матері в категоричній формі вимагали від вищого законодавчого органу республіки розпочати поетапне переведення збройних сил на систему професійної армії та деполітизацію армії».

До прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України залишався один день. До створення Всеукраїнської організації солдатських матерів України (ОСМУ) — один місяць і 25 днів. До прийняття Постанови Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» та «Акту проголошення незалежності України» — один рік, один місяць і десять днів. До прийняття Закону України «Про Збройні Сили України» — один рік, 4 місяці і 22 дні.

Олександр КРИВОШІЙ,

Далі буде